

2. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / Уклад.: В.І.Волович, В.І.Тарасенко, М.В.Захарченко та ін.; Під заг. ред. В.І.Воловича. - К.: Укр. Центр духовн. культури, 1998.
3. Янукович В. Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України «Модернізація України — наш стратегічний вибір».

Л.Т.ШЕВЧУК

ПРОБЛЕМИ І НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Окреслюються і аналізуються проблеми розвитку фармацевтичної сфери України. Пропонуються напрямки вирішення цих проблем. Акцентується увага на необхідності розробки науково обґрунтованої стратегії розвитку фармацевтичної сфери України в найближчий час.

Ключові слова: фармацевтична сфера, фармацевтичний ринок, лікарські препарати, аптечна мережа, стратегія, розвиток.

Очерчиваются и анализируются проблемы развития фармацевтической сферы Украины. Предлагаются направления решения этих проблем. Акцентируется внимание на необходимости разработки научно обоснованной стратегии развития фармацевтической сферы Украины в ближайшее время.

Ключевые слова: фармацевтическая сфера, фармацевтический рынок, лекарственные препараты, аптечная сеть, стратегия, развитие.

The problems of development of pharmaceutical sphere of Ukraine are outlined and analyzed. Directions of decision of these problems are offered. Attention is accented on the necessity of development of the scientifically grounded strategy of development of pharmaceutical sphere of Ukraine for the nearest time.

Keywords: pharmaceutical sphere, pharmaceutical market, medicinal preparations, pharmacy network, strategy, development.

Актуальність і вивченість теми. Стан індивідуального та суспільного здоров'я в значній мірі залежить від забезпечення населення ліками. Саме тому визначення основних напрямів розвитку охорони здоров'я країни вимагає включення підходів до розв'язання надзвичайно важливої медичної проблеми, суть якої полягає у вкрай неадекватному забезпеченні населення лікарськими та медичними засобами, товарами медичного призначення та основним обладнанням. Отже, мова насамперед йде про проблеми розвитку фармацевтичної сфери України, зокрема про недосконалість розвитку фармацевтичного ринку України, який є деформованим, недорозвиненим та таким, що не відповідає потребам населення. У контексті сказаного очевидно, що ця стаття, яка присвячена окресленню проблем і напрямків розвитку фармацевтичної сфери України, є важливою і актуальною.

Виклад основного матеріалу. У наш час, коли спостерігається перманентне зростання захворюваності населення України, великої уваги потребує фармацевтична сфера країни, яку зазвичай окреслюють як сукупність підприємств, організацій і установ, що беруть участь у створенні, виробництві, реалізації лікарських субстанцій, препаратів та

виробів медичного призначення, забезпеченні контролю їх якості, а також у підготовці та перепідготовці кадрів, здатних забезпечити ефективне протікання зазначених процесів.

Як і будь-яка інша економічна сфера, фармацевтична сфера об'єднує підприємства, котрі виробляють і реалізують споживачам відносно однорідну продукцію. При цьому, таке виробництво має подібні технологічні процеси, використовує однотипну сировину і характеризується специфічними підходами до організації процесів створення, виробництва, контролю якості й реалізації продукції, а також професійної підготовки кадрів. Воно має єдиний орган управління. До складу фармацевтичної сфери включають: підприємства-виробники субстанцій, лікарських і ветеринарних препаратів, лікувальних косметичних засобів, дієтичних добавок тощо; підприємства, які здійснюють оптову та роздрібну реалізацію цієї продукції; наукові заклади, які виконують науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки зі створення нових лікарських препаратів, технологічних процесів, обладнання та методів контролю якості; навчальні заклади, які здійснюють підготовку та перепідготовку фахівців для потреб галузі, а також організації та установи, які формують і реалізують інформаційно-аналітичне забезпечення. Фармацевтична галузь в Україні підпорядкована МОЗ.

Організація, планування, координація та контроль за створенням у країні ефективної системи лікарського забезпечення покладені на такі уповноважені органи: Державну службу лікарських засобів та виробів медичного призначення МОЗ України; ДФЦ; Державне підприємство «Науково-експертний фармакопейний центр»; Державну інспекцію з контролю якості лікарських засобів МОЗ України. Для постійної координації господарської та інших видів діяльності в галузі створені і активно функціонують асоціації: Всеукраїнська аптечна асоціація, Фармацевтична асоціація України, Асоціація фармацевтичних виробників, Асоціація фармацевтичних фабрик України та ін. [5].

На сьогоднішній день фармацевтична сфера України структурується наступним чином: зареєстрованих виробників лікарських препаратів і виробів медичного призначення є понад 140; ліцензованих оптових фармацевтичних компаній — понад 789, аптек — 1060, аптечних пунктів — 5417 та аптечних кіосків — 5764; наукових закладів, які розробляють нові лікарські препарати і субстанції, — 11; навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців для потреб фармацевтичної сфери, — 18. Інформаційно-аналітична база цієї сфери представлена 16 науково-професійними виданнями. У цілому у фармацевтичній сфері України зайнято понад 300 тис. осіб [5].

Головною метою розвитку фармацевтичної сфери України є ефективне забезпечення населення України ліками. Кожному громадянину України повинні бути гарантовані доступність, клінічна ефективність, безпека і якість лікарських препаратів. На жаль реалізація цієї мети залишається поки-що недосяжною. Це пов'язано з низкою проблем функціонування і подальшого розвитку фармацевтичної сфери України.

Чи не найголовнішою проблемою є недостатній обсяг виробництва лікарських препаратів вітчизняними виробниками.

Так, на сьогодні з понад 12 тис. найменувань лікарських препаратів, що знаходиться на фармацевтичному ринку України, тільки 30% виробляються вітчизняними виробниками. Це свідчить про високу залежність здоров'я населення України від імпорту фармацевтичної продукції.

Не можна не погодитися з думкою В.К.Мамутова щодо того, що така ситуація є очевидним підтвердженням порушення прав громадян на охорону здоров'я. Адже, безсумнівно, питання на сьогодні стоїть не лише в контексті застосування засобів державного регулювання господарської діяльності — питання стоїть ширше і полягає, насамперед, у необхідності забезпечення конституційних гарантій, передбачених ст. 49 Конституції України, та інших прав і гарантій [1].

Другою проблемою є надмірне скорочення кількості державних та комунальних аптек і ускладнення доступу населення до них, що є загрозливим явищем для інвалідів та осіб з хронічними захворюваннями, оскільки саме через такі аптеки названі категорії населення могли отримувати ті чи інші медикаменти на пільгових умовах. Підтвердженням сказаному є дані про динаміку кількості аптек. Так, якщо станом на 01.07.2007 р. серед загальної кількості аптек (10 601) аптеки державної та комунальної форм власності становили 2462 од., тобто близько 25% їх загальної кількості, то станом на 01.09.2009 р. при збільшенні кількості ліцензованих аптек до 11 711 кількість державних та комунальних аптек становила приблизно 15%.

Ситуація ускладнилась настільки, що питання проблем збереження аптек державної та комунальної форм власності обговорювалось на різних рівнях управління, у тому числі й на нараді у Прем'єр-міністра України, яка відбулася 16.06.2010 р. і завершилася протоколом «Про забезпечення доступності для населення якісних лікарських засобів, медичних виробів і медичного обладнання». В результаті почалося штучне нагнітання уваги засобів масової інформації та населення до процесів приватизації в аптечній галузі, які відбувалися стихійно без будь-якого економічного обґрунтування, та до обсягів виготовлення лікарських препаратів аптеками.

Зазначимо, що представниками аптечного бізнесу і громадських організацій обговорювалися й нові умови торгівлі лікарськими засобами. Зокрема в липні 2011 року в Держлікслужбі України відбулася нарада за участі представників Державної служби України з лікарських засобів, начальника Управління розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я МОЗ України Валерія Стеціва та представників роздрібної ланки аптечного бізнесу й громадських організацій, де пройшло обговорення проекту Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, який був оприлюднений на сайті МОЗ для публічного обговорення 24 червня 2011 року [3].

При цьому, стверджувалося, що головною метою прийняття нових Ліцензійних умов є удосконалення основного завдання фармацевтичної галузі України - забезпечення населення якісними лікарськими засобами, а також спрощення функціонування аптечного бізнесу. Але, в ході обговорення виявилось, що не всі присутні могли погодитися з положенням проекту Ліцензійних умов, згідно з яким передбачалося припинення протягом року існування такого виду аптечного підрозділу, як "аптечний кіоск". Зокрема, фахівці Держлікслужби України запропонували залишити такий вид аптечного закладу як "аптечний кіоск" у селах та дозволити зменшити загальну площу сільських аптек з 40 до 30 кв.м.

Позитивним, на нашу думку, є Положення проекту Ліцензійних умов про те, що у сільській місцевості у разі відсутності аптеки (структурного підрозділу) роздрібна торгівля лікарськими засобами за переліком, встановленим наказом МОЗ України, може

здійснюватися фельдшерськими, фельдшерсько-акушерськими пунктами, сільськими дільничними лікарнями, амбулаторіями, амбулаторіями загальної практики-сімейної медицини на підставі договорів, укладених із суб'єктом господарювання, що має відповідну ліцензію, за умови, що відпуск буде здійснюватися особою з медичною освітою [3].

Вважаємо, що досягнути спрощення функціонування аптечного бізнесу згідно з проектом Ліцензійних умов навряд чи вдасться. Адже, в проекті є ряд дискусійних положень, які вимагають перегляду і доробки.

Так, найбільш жваву дискусію викликало запропоноване для обговорення в проекті положення, яким регулюється діяльність фізичних осіб-підприємців щодо відкриття аптечних закладів. Також активне обговорення викликала пропозиція щодо накладання тимчасового мораторію на видачу нових ліцензій на роздрібну торгівлю лікарськими засобами.

Сказане засвідчує, що вкрай важливо обговорити і врахувати всі наявні пропозиції, надані з метою поліпшення проекту Ліцензійних умов: цей документ ще потребує удосконалення та вивчення у широкому колі фахівців фармбізнесу, громадських організацій.

Враховуючи те, що в усіх країнах Європи, окрім Німеччини, Данії і Норвегії, ціни на лікарські засоби регулюються державою, в Україні також планується введення державного регулювання цін на лікарські препарати. Адже, війна за переділ фармацевтичного ринку паралізувала в Україні державні закупівлі ліків. За шість місяців 2011 року МОЗ України не придбав жодної упаковки лікарських препаратів. Усі 240 тендерів із закупівлі ліків 2011 року закінчилися безрезультатно. У 2010 році на закупівлю ліків держава витратила 3,5 мільярдів гривень, не менша сума чекає свого освоєння й цього року [4].

Безумовно, для розвитку фармацевтичної сфери України загалом і фармацевтичного ринку зокрема потрібні інвестиційні ресурси. Тому позитивним є факт, що Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР) надав фінансування на суму 25 млн. дол. оптовому фармацевтичному дистриб'юторові «Альба Україна». Ця інвестиція допоможе компанії удосконалити своє управління запасами і логістику та запровадити надійнішу і стійкішу структуру фінансування як платформу для майбутнього зростання. Згідно з даними інформаційної служби ЄБРР, згаданий пакет фінансування, який включає кредит на суму до 13 млн. дол. і інвестицію в акціонерний капітал на суму до 12 млн. дол., також сприятиме розширенню оптових операцій компанії «Альба», допомагаючи наближенню до її мети по досягненню частки ринку в двадцять відсотків до кінця 2016 р. Зазначимо, що цей Проект реалізується в рамках стратегії ЄБРР в Україні, направленої на сприяння підвищенню ефективності, конкурентоспроможності і стандартів корпоративного управління серед українських приватних компаній [2].

Підтримка розвитку фармацевтичної сфери України Європейським банком реконструкції і розвитку сприяла тому, що інші країни світу зацікавилися Україною як фармацевтичним партнером. Так, у липні 2011 р. відбулася зустріч українських фахівців з представниками фармацевтичної компанії «Nikma Pharmaceuticals» (Йорданія), на якій обговорювалися можливості реалізації йорданських інвестицій у фармацевтичний сектор України. Варто відмітити, що компанія «Nikma Pharmaceuticals» має потужні виробництва

фармпрепаратів в США, Португалії, Німеччині, Італії, Алжирі, Тунісі, Саудівській Аравії, які мають сертифікацію відповідно до світових стандартів якості системи належної виробничої практики (GMP). Окрім того, фармацевтичні виробництва, які відкриває компанія в інших країнах, орієнтовані на розвиток фармацевтичної галузі країни, в якій вони працюють. Зокрема, 99% персоналу виробництва складають місцеві фахівці, яких компанія навчає в кращих світових закладах. В Україні високо оцінили представників йорданської фармацевтичної компанії, які, на думку експертів, співпадають з політикою держави щодо розвитку фармацевтичних виробництв, в тому числі з залученням іноземних інвесторів.

Але, діяльність Європейського банку реконструкції і розвитку та різноманітних структур з інших країн світу, яка спрямована на покращення розвитку фармацевтичної сфери, є фрагментарною і не може вирішити основних завдань, які в наш час стоять перед цією сферою. Очевидно, необхідна науково обґрунтована стратегія розвитку фармацевтичної сфери, яка має базуватися на врахуванні Програми економічних реформ на 2010–2014 роки. Адже, у цій Програмі є реформи, спрямовані на підвищення рівня соціальних стандартів життя і розвиток людського потенціалу, а саме: формування прямої залежності між якістю медичних послуг і фінансуванням медичних закладів та їх працівників; підвищення ефективності фінансування охорони здоров'я на основі запровадження єдиної методики розрахунку вартості медичних послуг; зміцнення мережі первинної медико-санітарної допомоги, збільшення частки первинної меддопомоги в загальному обсязі фінансування медичних послуг; створення стимулів та умов для здорового способу життя населення; підготовка умов для переходу до системи соціального медичного страхування; підтримка розвитку приватного сектору медичних послуг, забезпечення доступу до державного фінансування на конкурсній основі [1].

Фахівці вважають, що у цьому контексті викликає інтерес запровадження підтримки розвитку приватного сектору медичних послуг, забезпечення доступу до державного фінансування на конкурсній основі, яке свідчить про необхідність внесення змін до ст. 49 Конституції України [1].

Науково обґрунтована стратегія розвитку фармацевтичної сфери повинна враховувати й пропозиції, що містяться у щорічному посланні Президента України Віктора Януковича до Верховної Ради України «Модернізація України — наш стратегічний вибір» стосовно реформування системи охорони здоров'я в Україні, оскільки вони детермінуватимуть подальший розвиток фармацевтичної сфери України.

Висновки. Очевидно, що в наш час сформувався ряд проблем розвитку фармацевтичної сфери України. В найближчий час ці проблеми вимагають належної оцінки і розв'язання. Вирішити це питання можливо при розробці науково обґрунтованої стратегії розвитку фармацевтичної сфери, яка має враховувати наявні в Україні проектні, науково-дослідні та управлінські пропозиції й обґрунтування щодо подальшого поступу цієї сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пашков В.М. Роздержавлення у сфері охорони здоров'я. Проблеми та перспективи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/70095>

2. ЄБРР надав 25 млн дол. оптовому фармдистриб'ютору «Альба Україна»: Новини TSN.ua від 08.04.2011.
3. Нові умови торгівлі лікарськими засобами: Новини від 13.07.2011. Прес-служба МОЗ України за матеріалами Держлікслужби України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.civicua.org
4. Ціни на ліки в Україні встановлюватиме Кабмін: Новини TSN.ua від 08.04.2011.
5. Черних В.П. Фармацевтична галузь. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/307/farmaceutichna-galuz>
6. Щорічне послання Президента України Віктора Януковича до Верховної Ради України «Модернізація України — наш стратегічний вибір». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.president.gov.ua